Литература

ВТС СУМ / Голов. ред. В.Т. Бусел, редактори-лексикографи: В.Т.Бусел, М.Д. Василега-Дерибас, О.В. Дмитрієв, Г.В. Латник, Г.В. Степенко. – К.: Ірпінь: ВТФ "Перун", 2005. – 1728 с. *Кузнецов А.М.* Основания для сравнения в контрастивной семасиологии // Методы сопоставительного изучения языков. – М.: Наука, 1988. – С. 37-43. *Лайонз Дж.* Введение в теоретическую лингвистику. – Благовещенск: БГК, 1999. – 536 с. *Левицкий В.В.* Семасиология. – Винница: Нова Книга, 2006. – 512 с. *Манакин В.Н.* Когнітивні аспекти контрастивної семантики // Збірник статей за доповідями Міжнародної наукової конференції «Проблеми зіставної семантики» – К.: КДЛУ, 1999. – С.3-6. *Ожегов С.И.* Словарь русского языка / Под ред. Ю.Н. Шведовой. – М.: Русский язык, 1975. – 846 с. *Чуковский К.И.* Высокое искусство: принципы художественного перевода. – М.: Азбука-классика, Авалонь, 2008. – 448 с. *Collins Cobuild English Usage*. – London: HarperCollins Publishers, 2005. – 817 p. *Hornby A.S.* Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English / Editor Jonathan Crowther. – Oxford: Oxford University Press, 1998. – 1430 p. *Newmark P.* A Textbook of Translation. – London: Pearson Education Limited, 2006. – 292 p.

ЛУНЬОВА Д.В.
(*Запорізький нац. тех. ун-т*)

ОСОБЛИВОСТІ БІЛІНГВІЗМУ В.В. НАБОКОВА НА ПРИКЛАДІ ЙОГО РОМАНУ „ЛОЛІТА"

Питання двомовності є одним з найважливіших соціолінгвістичних питань сучасності. Це зумовлено тим, що двомовність являє собою явище вельми розповсюджене в усі часи і серед більшості народів світу. Вивчення комплексу проблем, пов'язаних з формуванням та функціонуванням такого явища як двомовність (білінгвізм), набуло значної **актуальності** в умовах нової хвилі всесвітньої інтеграції.

Отже той факт, що в сучасному світі все частіше стираються кордони між державами та культурами, а явище білінгвізму автора втрачає свою винятковість, властиве літературі минулого століття, зумовлює **актуальність** цього дослідження.

Предметом дослідження є особливості білінгвізму видатного письменника В.В. Набокова.

Об'єкт дослідження – роман В. Набокова „Лоліта" та його авторський переклад російською мовою.

Метою нашої статті є проаналізувати особливості набоківського білінгвізму на матеріалі англійського та російського текстів роману „Лоліта".

Для досягнення мети необхідно вирішити такі **завдання**: розглянути явище білінгвізма та різні точки зору на його визначення; проаналізувати існуючі дослідження білінгвізму Набокова; виявити особливості стилю Набокова як російського-англійського білінгва на матеріалі російського та англійського текстів роману „Лоліта".

У мовознавстві термін „білінгвізм" застосовується дуже часто. Проте одного визначення серед лінгвістів не існує – деякі з них розглядають білінгвізм як явище (О.С. Герд, О.С. Ахманова), інші – як процес. О.С.Ахманова в „Словнику лінгвістичних термінів" визначає двомовність, або білінгвізм, як „однаково досконале володіння двома мовами; володіння двома мовами, які застосовуються в різних умовах спілкування, наприклад, рідним діалектом та літературними мовами" [Ахманова 2005, с. 125]. О.С. Герд під білінгвізмом розуміє „здатність людини до використання двох мов в залежності від ситуації оточення" [Герд 2005, с.35]. У соціолінгвістиці існує таке визначення: „Двомовністю, або білінгвізмом, називаються

мовленнєві механізми, що дозволяють людині використовувати для спілкування дві мовні системи" [Астаф'єва 2007, с. 6].

Водночас, усі визначення можуть бути об'єднані в одне загальне поняття білінгвізму – поперемінне використання у мовленні мовцем або мовцями двох мов залежно від ситуації спілкування [Бридко 2007, с.11].

Існує декілька типів білінгвізма:

1. Білінгвізм від народження, що виникає, коли дитина зростає у родині, де батьки розмовляють з нею двома мовами.
2. Теріторіальна двомовність, „яке виникає в результаті міжмовної інтерференції у народів сусідів, що здавна проживають поряд" [Герд 2005, с. 36].
3. Соціально примусова двомовність, яке виникає, коли імігрантам доводиться вивчати мову країни свого проживання аби досягти якихось успіхів у роботі, навчанні.
4. Науковий та художній білінгвізм, що спостерігається у тих випадках, коли діячі культури під час написання своїх робіт використовують декілька мов, зокрема рідної [Герд 2005, с. 35-37].

Така класифікація звичайно не є остаточною, оскільки безпосередні мовні контакти зумовлюють інтенсивні міжмовні зв'язки, що призводить до появи різних типів двомовності, але, на нашу думку, саме до останнього випадку і належить видатний російський та американський прозаїк В. Набоков.

Як вважає сам Набоков, його проблема була в тому, що протягом п'ятнадцяти з лишком років він писав російською мовою і за ці роки наклав власний відбиток на своє знаряддя вираження думки – мову. Переходячи на іншу мову, він відмовлявся не від загальної мови, а від індивідуального, кровного говору. Давня звичка висловлюватися по-своєму не дозволяла задовольнятися трафаретами новоосвоєної мови, тому і тут він шукав і вигадував щось незвичайне [Марціяш 2007, с. 136]. Сам Набоков асоціює власні літературні „хитрощі" - *legerdemain* з необхідністю відмовитися від російської: "for a second-rate brand of English, devoid of any of those apparatuses – the baffling mirror, the black velvet backdrop, the implied associations and traditions – which the native illusionist, frac-tails flying, can magically use" [Nabokov 1992, p.316–17]. Як пояснює таке явище американський літературознавець Майкл Вуд, чию цитату надає у своїй статті „By some sleight of land: How Nabokov rewrote America" С'юзан Елізабет Свіні : „he found, through his very loss, a fabulous, freaky, singing, acrobatic, unheard-of English which (probably) made even his most marvelous Russian seem poor." Дійсно успішне „чаклунство" залежить від таких успішних трансформацій [Sweeney 1984, p. 67].

Проте не можна сказати, що мова йде лише про якісь літературні прийоми. Сучасні вітчизняні лінгвісти, зокрема Н.Шумарова, стверджують, що при зміні мовцем мови або під час періодичних кодових переключеннях відбувається зміна форм мовної свідомості. Це стосується і неспоріднених, і споріднених, у тому числі і близькоспоріднених мов, а також різних - віддалених у часі – форм тієї самої мови [Шумарова 2007, с. 16].

Найбільш цікаві дослідження білінгвізму В. Набокова представлені у роботах М. Віролайнена та Дж. Розенгранта. Літературознавець М.Віролайнен у своїй статті „Англоязычие Набокова как инобытие русской словесности" пише про звернення письменника до англійської мови як про „відхід з мови": „Відхід з мови, вихід з мови – це формула, яку було знайдено Мандельштамом, що описує якийсь архетипічний сюжет російської словесності, у межах якого слід розглядати і феномен набоківської англомовності" [Віролайнен 2001, с. 262]. У статті розглядаються типологічно різні варіанти такого виходу, оскільки відхід Набокова від російської мови можна зрозуміти лише у контексті такої типології.

Тож існує 3 основних варіанти. Варіант, що проголошено Мандельштамом – це відхід від своєї мови в іноземну, відхід, який мається на увазі як жертовний шлях через смерть. Варіант, який обирає Добролюбов, - це вихід не тільки з мови, а й з усього простору радянської культури, зречення її ідеалів. Ще один відхід від мови здійснив Хлєбніков – це перехід мови в якусь часову форму інобуття заради знаходження мовою, словом певної якості, нового статусу.

Останній варіант, тобто варіант переходу мови в її інобуття, є, на думку дослідника, найближчим до набоківського виходу з російської мови. Якщо проаналізувати англомовні романи письменника, ми побачимо, як саме відбувається такий поступовий перехід. Наприклад, у романі „Король, дама, валет" відбулася повна мімікрія під чужу літературну традицію. Це той випадок переходу в новий культурний простір, котрий не припускає ніякої форми інобуття вихідної якості. У „Справжньому житті Себастьяна Найта", переходячи на англійську мову, Набоков зробив предметом його сюжетної рефлексії власну англомовність, яка саме і отримала в романі форму інобуття.

Якщо у першому англомовному романі письменника міфологему мовного інобуття обіграно на рівні сюжету, то у наступних творах її актуальність підтверджено найрізноманітнішими засобами поетики [Віролайнен 2001, с. 263-267].

Проте якими б не були особливості його стилю та галузь їх застосування, як пише Дж. Розенграмт: „...мета письменника наприкінці полягає в тому, щоб перемогти обмеження та подані настанови мови та знайти засіб, за допомогою якого індивідуальність Набокова може пережити неволю у „зоопарку слів"" [Розенграмт 2001, с. 955].

Результатом такого пошуку стає створення Набоковим власного ідіосинкратичного стилю; відбувається гнучкий синтез двох мов, що включає формування ідіолекту, в якому елементи з різних мов поєднуються в двомовному синтезі. Як пише М.З. Марціяш: „Унікальну мову Набокова іноді називають „Набоковізм". Адже він бачив мову іншими очима, він бачив у словах нові звучання і значення" [Марціяш 2007, с. 136-137]. Тож секрет Набокова полягає в тому, що він не думає ніякою мовою, він думає образами. А образи, як він сам стверджував, - німі.

Саме тому техніку письменника доволі важко помітити одномовному читачеві. Кліше у нього може бути перетворене на живу метафору при перекладі на іншу мову. А двомовний читач реагує як і на оригінальне, первинне значення, так і на нові асоціації [Белова 2005, с. 152].

I can well imagine the thrill that you, a healthy American gal, must experience at crossing the Atlantic on the same ocean liner with Lady Bumble - or Sam Bumble, the Frozen Meat King, or a Hollywood harlot. And I doubt not that you and I would make a pretty ad for the Travelling Agency when portrayed looking - you, frankly starry-eyed, I, controlling my envious admiration - at the Palace Sentries, or Scarlet Guards or Beaver Eaters,or whatever they are called [Nabokov 2005, p.124]	Я хорошо могу себе представить волнующее удовольствие, которое тебе, как нормальной американке, должен доставить переезд через океан на том же трансатлантическом пароходе, что лэди Бимбом, кузина короля Англии, Билль Бимбом, король мороженного мяса, или голливудская шлюха. И я не сомневаюсь, что мы с тобой представили бы отличную рекламу для туристической конторы: ты с откровенным преклонением, а я, сдерживая завистливое восхищение, смотрим в Лондоне на дворцовую стражу, на этих малиновых гвардейцев, Бобровых Мясоедов, или как их там ещё [Набоков 1991, с. 73]

У цьому випадку за наявності певних фонових знань в читача, тобто маючи уяву про біфітерів (Beaver Eaters), реципієнт може оцінити не тільки передачу поняття за

допомогою калькування, а й певну гру слів (beef – яловичина, beaver - бобер), за якою криється іронія, оскільки справжньою назвою англійських лейб-гвардійців є слово “beefeater”.

Письменник звертав увагу і на лінгвістичний, і на культурний контекст слів. Він ніколи не вживав стилістичні засоби ізольовано: неологізми з’являлися в метафорі, метафора підтримувалась алітерацією, яка в свою чергу була в якійсь граматичній конструкції. Все це, на наш погляд, можна назвати білінгвізмом, а не негативним впливом російської мови на англійську, бо Набоков усюди засвідчує своє усвідомлення як російської, так і англійської мов.

She was, however, not easy to deal with. Only very listlessly did she earn her three pennies - or three nickels - per day...[Nabokov 2005, p. 254]	С ней бывало, однако, нелегко. Уж больно апатично зарабатывала она свои три копейки (а потом три пятака) в день...[Набоков 1991, с. 148]

Тут відбувається заміна реалії функціональним відповідником, оскільки річ не в тому, щоб привести переклад слова з іншої культури, а щоб передати метафорично, наскільки мало вона заробляла.

Цікаво також те, як часто взагалі в американських творах Набокова, Росія та Сполучені Штати Америки міняються місцями. Різноманітними викривленими формами, підстановками та замінами, якими його нова\прийомна країна заміщує втрачену батьківщину, створюється вишукана переробка, що відбивається у перевернутих догори дригом парадоксах в „Time and Ebb” та “The Visit to The Museum”, бо Америка колись здавалась такою далекою, як з часом стала Росія [Sweeney 1984, p. 68].

Проте оцінки англомовної творчості В. Набокова неоднозначні. К. Хакута пояснює феномен двомовності законом психічної асиметрії: „...провідною мовою білінгва є та, в якій виявляється найбільша відповідність між мисленням та мовними засобами. Інші мови функціонально слабші, їм відводиться допоміжна, другорядна роль” [Hacuta 1986, p. 45].

Так у перекладі „Лоліти” використовуючи своє право автора, Набоков міняє місцями, а у деяких випадках доволі радикально, текст відносно реалій, іноді порушуючи місцевий, побутовий колорит та навіть замінюючи типові для американського життя явища та поняття іншими, не притаманними йому. Проте разом із цим зрозумілою є мета автора: перекладаючи власний твір, він свідомо жертвує деталями, часом доволі важливими, щоб за будь-яку ціну довести до читачів, яким є чужим побут зображуваної країни, ідеї, що складають основу твору.

Immediately afterwards, she went up to her room to plunge into the comic books acquired for rainy days at Camp Q... [Nabokov 2005, p. 86]	Сразу после обеда она пошла к себе, чтобы погрузиться в книжки-комикс, приобретенные для дождливых дней в «Кувшинке» - или «Ку», как сокращенно называли лагерь...и залпом проглотила один за другим оба [Набоков 1991, с. 51]

У цьому випадку Набоков застосовує доволі розповсюджений спосіб пояснення реалії - використання її нейтрального синоніма у якості додатка, тобто пов’язує обидва слова дефісом. Проте далі автор вже запроваджує в текст саму реалію „комікси” без додавання синоніма.

Підводячи підсумки сказаному, треба сказати, що білінгвізм є одним з найбільш найрозповсюджених явищ у сучасному світі. Тому особливий інтерес для дослідження цього явища становить творчість В.В. Набокова, оскільки його вважають центральною постаттю серед двомовних письменників. Аналіз творів письменика англійською та російською мовами, а саме роману „Лоліта”, дозволяє стверджувати, що за умов справжньої двомовності людина володіє двома мовними картинами світу,

тобто запасом слів кожної з двох мов, які по-різному пов'язані з загальними світовими поняттями. Так формується своя система сприйняття та утримання двох різних мовних систем та відбувається подвійне кодування мови і сприйняття. У випадку з Набоковим, автор створив власний ідіосинкратичний стиль, іноді непомітний звичайному фахівцеві, проте надзвичайно цікавий для мовознавців. Тому подальше дослідження його творчості вбачається нами перспективним не тільки з точки зору лінгвістики, але й перекладознавства.

Література

Ахманова О.С. Словарь лингвистических терминов. – Изд. 3. – М: КомКнига, 2005. – 607 с. *Виролайнен М.* Англоязычие Набокова как инобытие русской словесности. // В.В. Набоков: pro et contra: Материалы и исследования о жизни и творчестве В.В. Набокова: Антология. - Т.2. – СПб.: РХГИ, 2001. – С. 261-269. *Герд А.С.* Введение в этнолингвистику. Курс лекций и хрестоматия. - 2-е изд. исправл. – СПб.: Изд-во Санкт-Перербургского университета, 2005. – 458 с. *Набоков В.В.* Лолита: Роман / Пер. с англ. автора. – М.: Издательско-полиграфическая фирма „АНС-Принт", 1991. – 256 с. *Розенгрант Дж.* Владимир Набоков и этика изображения. Двуязычная практика // В.В. Набоков: pro et contra: Материалы и исследования о жизни и творчестве В.В. Набокова: Антология. Т.2. – СПб., 2001. – С. 929-955. *Марціяш М.З.* Мовна картина світу двомовної особистості як наслідок взаємодії двох мов та культур // Нова філологія. – 2007. – Вип. 28. – С. 134-139. *Шумарова М.В*. Мовна компетенція особистості в ситуації білінгвізму // Нова філологія. – 2007. – Вип. 28. – С. 16. *Астафьева М.А.* Проблема определения термина „билингвизм" в социолингвистике // Нова філологія. – 2007. – Вип. 28. – С. 6-10. *Белова Т.Н.* Интертекстуальные аспекты «русских» и «американских» романов В. Набокова // Вестник Моск. ун-та. Сер. 9. Филология. – 2005. - №4. – С. 150-153. *Бридко Т.В.* Понятие диглоссии и билингвизма в современном языкознании // Нова філологія. – 2007. – Вип. 28. – С. 10-11. *Hacuta K.* Mirror of Language: The Debate on Bilingualism. – New York: Basic Books, Inc., Publishers, 1986. – P. 45. *Nabokov Vladimir.* Lolita: Книга для чтения на английском языке. – Тверь: Бином пресс, 2005. – 544 p. *Nabokov Vladimir*. On a Book Entitled "Lolita" // Nabokov V. Lolita. – N.-Y., Toronto: Random House Inc., 1992. – Pp. 329-335. *Sweeney Susan Elisabeth.* "By some sleight of land": how Nabokov rewrote America // Massachusetts Studies in English 9.3 (1984): Pp. 67-68.

МАТОЧКИНА А.М.
(Запорожский нац. ун-т)

ОСОБЕННОСТИ ПЕРЕВОДА ИРОНИИ В АНГЛОЯЗЫЧНОЙ ПРЕССЕ

Несмотря на огромное количество исследований, рассматривающих категорию иронии с позиций различных отраслей знания, интерес к этому явлению растет, а в эпоху постмодернизма ирония выступает как одна из мировоззренческих доминант современного человека.

По мнению испанского философа Ортеги-и-Гассета «верования» преобладают в спокойные периоды развития общества, а «идеи» появляются в эпохи кризисов. Сомнение, являющееся предпосылкой появления идей, является и одним из оснований иронии. Таким образом, если ирония является компонентом культуры, то в момент кризиса последней, она выходит на первый план и становится отправной точкой для еще не появившихся или не сформулированных идей [Медведева 2006, с. 95].

Обращение к иронии в искусстве, литературе, а также других сферах жизни, объясняется стремлением человека поставить себя выше обстоятельств, трудностей, и всего хаоса, из которого состоит жизнь. Ироническое отношение к действительности